

R A Z P R A V E – S T U D I E S

Narava in pokrajina v Potrčevem
pripovednem opusu¹

Jožica Čeh Steger*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 821.163.6.09Potrč I.

Jožica Čeh Steger: Narava in pokrajina v Potrčevem pripovednem opusu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 2–3, str. 5–28

Iz Potrčeve pripovedne proze, v kateri ni prostora za idiliko in sentimentalnost, žarči človekova prvinska povezanost z zemljo in z domačo pokrajino. Pričujoči prispevek jemlje pod drobnogled pisateljevo pripovedništvo iz predvojnega in povojnega časa, ki je dogajalno umeščeno v območje Dravsko-Ptujskega polja, Halož in Slovenskih goric, opozarja na interference med zemljepisno stvarnostjo in književnostjo v smislu geopoetike, na literarno pokrajino kot tekst oziroma na realistične upodobitve narave in pokrajine, ki niso le odsev pokrajinske stvarnosti in pisateljevih osebnih doživetij, ampak zmeraj tudi konstrukt družbenih in kulturnih razmerij.

Ključne besede: Ivan Potrč, realizem, regionalizem, geopoetika, literarna pokrajina, podobe narave

1.01 Original Scientific Article
UDC 821.163.6.09Potrč I.

Jožica Čeh Steger: Nature and Landscape in Potrč's Narrative Opus. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 2–3, pp. 5–28

From Potrč's narrative prose, where there is no place for idyll or sentimentality, the human basic connection with land and home landscape stands out. The article looks at the writer's narratives from the pre-war and after-war period, which are set in the landscape of the Drava and Ptuj field, Haloze and Slovenske gorice, and which stress

¹ Prispevek je nastal v okviru programske skupine P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine), ki ga financira Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

* Dr. Jožica Čeh Steger, redna profesorica za slovensko književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, jozica.ceh@um.si

the interferences between the geographical reality and literature in the sense of geopoetics; the literary landscape as text or the realistic depictions of nature and landscape that are not only reflections of landscape reality and the writer's personal experience, but always also constructs of social and cultural situation.

Key words: Ivan Potrč, Realism, regionalism, geopoetics, literary landscape, images of nature

Ivan Potrč in rojstna pokrajina

Potrč je najpogosteje pisal o človeku v družbenih razmerjih, o človeku, ki je doživljal socialne in moralne krivice v »narobešnjem« svetu stare Jugoslavije kakor tudi v povojni samoupravnih socialistični družbi, vendar obenem ni mogoče mimo dejstva, da je bil vse življenje tudi čustveno in miselno navezan na svojo rojstno pokrajino. Po skoraj dveh desetletjih življenja in dela v Ljubljani je denimo na vprašanje, kateri kraj na Slovenskem je zanj najlepši, brez pomisleka odgovoril, da »domači kraj – tisti svet od Ptuja do Vurberka: Grajena, Drava, Gorice« (Kunej 1963: 7). Čeprav že pred drugo svetovno vojno in še zlasti po njej ni pisal le o kmečkovaškem življenju,² je vendarle res, da je njegov epski subjekt umetniško najbolj dovršeno zaživel v zemljepisno preverljivem delu vzhodnoštajerske pokrajine, tj. med Ptujem, Halozami in Slovenskimi goricami. S kočarsko prozo, ki jo je začel pisati v tridesetih letih prejšnjega stoletja, je to pokrajino z vsemi zemljepisnimi, etnografskimi in jezikovnimi značilnostmi prvič izrazil vpisal na slovenski literarni zemljevid in skupaj z drugimi

² Že pred drugo svetovno vojno je tematiziral tudi mestno življenje, o čemer pričajo t. i. *Kitajske novele*. Pod tem naslovom je nameraval napisati več novel, vendar so nastale le tri, *Pisar Čan Ling*, *Politik O Le Vanga* in *Študent Hirata Hutetami*. Objavljene so bile v *Obzorjih*, prva 1938, drugi dve naslednje leto. Knjižni natis so doživele šele v prvi knjigi *Izbranega dela* (1983). Po nastanku sodijo v čas Potrčeve novinarske službe pri mariborskem *Večerniku*. Leta 1938 je začel za ta časopis pisati literarne ocene, zapise o likovnih razstavah, gledališke kritike ter poročila o sodnih procesih. Iz novinarske prakse je črpal snov za omenjene politične in družbenokritične novele, ki pod pretvezo prestavljenega dogajalnega prostora na Kitajsko v času japonske zasedbe njenega severnega dela pripovedujejo o napetih političnih dogodkih predvojnega Maribora (Čeh Steger 2012: 289). Po vojni je Potrč pisal mdr. tudi o političnem poboju predvojnih revolucionarjev, o partizanstvu in revoluciji, o nastajanju združništva (*Zločin*, *Srečanje*, *V kurirski karavli*, *Balada o Osojniku*, *Zadnja balada o Osojniku*, *Svet na Kajžarju*). Izpod njegovega peresa smo dobili prvo taboriščno novelo *Podoba Slavke Klavore*, v kateri pripoveduje, kako je v Mauthausnu izvedel za hrabro smrt Slavke Klavore. Pisateljsko pot je sklenil z več kot desetletje nastajajočim romanom svoje generacije, v katerem Vanči Kolenc, osrednja literarna oseba z avtobiografskimi prvini, sredi Ljubljane s tesnobo doživlja anomalije in razkroj samoupravnega socializma (*Tesnoba*).

socialnimi realisti razbil tedaj zelo idealizirano pisanje o kmečkem življenju pri nas.³ Prav tako je že v prvih literarnih spisih, objavljenih pod naslovom *Naša gruda* v ptujskem dijaškem glasilu *Rast*, poudaril poveza-ve med pokrajinskim oziroma zemljepisnim prostorom in psihofizičnimi lastnostmi svojih rojakov:

Ljudje so pri nas težki kakor gruda, garajo od jutra do večera, dnevi jih najdejo in puste na nogah. Kakor da so zrastle s svojimi malimi travniki, njivami in goricami, zemlja, po kateri so brazdali, je razorala njihove obraze, izsesala roke, priklenila misel nase, da še, če molijo, pozabijo nase in prosijo z nujo, da bi ozeleneli travniki, obrodile njive, gorice, da bi srečno povrgla živina (Potrč 1932/33: 5).

Potrč je od leta 1946 živel v Ljubljani (Šafar 1959/60: 194), vendar se je na Štajersko fizično in literarno vračal vse do pozne starosti. Ne nazadnje je košček tega sveta predstavil še na druga domova in v Ljubljani ter v Fiesi precej po kmetiško gostil svoje prijatelje in znance (Bohanec 2002: 43). Okrog počitniške hišice v Fiesi je menda vztrajno prekopaval zemljo, sadil drevje in vinsko trto ter v zrelejših letih hodil v Društvo slovenskih pisateljev z veliko grčavo palico.

Pokrajina, narava in geopoetika

Pokrajino⁴ razumemo v pričujočem prispevku kot besedilo v smislu premise o znakovnosti sveta, pri čemer je jezik le eden od znakovnih sistemov za spoznavanje in razumevanje kakor tudi za konstruiranje oziroma pisanje sveta. V postmodernistični teoriji pokrajina ni le materialna stvarnost, ki jo je treba opisati, ampak je subjektivno označena in se zmeraj znova proizvaja kot družbeno-kulturno besedilo na ravni branja, razumevanja in pisanja. Vanjo se vpisujejo čustva, ideologije, folklorne, mitološke, etnografske, zgodovinske in druge prvine. Pri raziskovanju pokrajine lahko razberemo pomene, ki so preoblikovali njeno podlago v dokument oziroma v simbolni tekst ali so ji bili pripisani v spremenljivih družbeno-prostorskih razmerjih (Urbanc/Juvan 2012: 302). Pojem narava, ki v primerjavi z vse bolj prevladujočim pojmom okolje označuje v strokovni literaturi največkrat le še divjino oziroma neokrnjeno naravno okolje,

³ Prim. Janko Glazer, O naši ljudski povesti, *Obzorja*, 1938, št. 1, str. 100–103.

⁴ Narava je bila že pri svetem Avguštinu in drugih cerkvenih očetih ugledana kot knjiga, vendar pojmovana v smislu šifre oziroma enega od virov božjega spoznanja.

uporabljamo v tem prispevku po Gernotu Böhmeju⁵ tudi za človeku najbližjo naravo, tj. telo, telesnost oziroma čutnost.

V zadnjih desetletjih se je v okviru meddisciplinarnega preučevanja književnosti okrepilo zanimanje za interference med književnostjo in zemljepisom.⁶ Te povezave seveda niso povsem nove in jih lahko zasledimo že v pozitivistično usmerjeni literarni vedi, na primer v popisovanju krajev, povezanih z rojstvom, s šolanjem, z bivanjem ali s smrtjo pisateljev, nato v naratoloških raziskavah dogajalnih prostorov, v žanrskih raziskavah kmečke povesti in zgodovinskega romana (Hladnik 2012: 271) ali v sodobnem času v okviru empiričnih in sistemskih metod literarne vede.⁷ Po padcu Berlinskega zidu in preurejanju političnega zemljevida Evrope se je zlasti v vzhodno- in srednjeevropskih literaturah razmahnila geopoetika.⁸

Kenneth White, škotsko-francoski pesnik, esejist in ustanovitelj mednarodnega inštituta za geopoetiko v Parizu, velja za začetnika geopoetike.⁹

⁵ Gernot Böhme (1989: 7–11) se zavzema za ekološko estetiko narave kot del sodobne filozofije narave, katere temeljno vprašanje o tem, kaj je narava, mora biti motivirano z okoljsko problematiko, z našim odnosom do narave oziroma s tem, kako se počutimo v okolju. Böhme posebej poudarja, da je destruktivni odnos do zunanje narave, kakor se kaže v novodobnem naravoslovju, tehniki in industrijskem gospodarstvu, posledično negativno vplival na človekov odnos do lastne narave oziroma do lastnega telesa. Sodobna filozofija narave mora po njegovem mnenju revidirati človekov odnos do narave zato, da se bomo znova zavedeli lastne narave in občutili, da smo telesno-čutna bitja, da živimo v naravi in z njo. V ta namen Gernot Böhme razlaga ekološko estetiko narave kot teorijo atmosfer ali teorijo estetske telesno-čutne izkušnje v socialno konstituirani naravi, v okolju, kjer se gibljemo, bivamo ali delamo.

⁶ Mimi Urbanc in Marko Juvan (2012: 297–316), avtorja razprave Na stičišču literature in geografije: Literatura kot predmet geografskega preučevanja na primeru Slovenske Istre, posebej opozarjata, da so postala književna dela zlasti v okviru humane geografije tudi pomemben vir geografskega preučevanja. S primeri literarne tematizacije Slovenske Istre ponazarjata, kako se iz literarnih besedil razbirajo bivanjska izkustva življenjskega prostora, občutja kraja, topofilija, krajevna oziroma pokrajinska identiteta, identitetne razlike jaz/drugi idr.

⁷ Prim. tematsko številko *Slavistične revije*, letn. 60, 2012, št. 3, ki prinaša raziskave, nastale v okviru Juvanovega temeljnega raziskovalnega projekta Prostor slovenske literarne kulture: Literarna zgodovina in prostorska analiza z geografskim informacijskim sistemom (J6-4245).

⁸ Zbornik *Geopoetiken* (Berlin 2010), ki sta ga uredili Magdalena Marszałek in Sylvia Sasse, vsebuje enajst razprav o geopoetikah v vzhodno- in srednjeevropskih literaturah, med drugim tudi razpravo Mirande Jakiša (2010: 69–91) o geopoetiki Bosne na primerih literarnih besedil Iva Andrića, Meša Selimovića in Dževada Karahasana, ki po zlomu Jugoslavije dokazujejo kulturni obstoj Bosne in omogočajo razpravljanje o njeni kulturi.

⁹ Izraz geopoetika se mi zdi ustrežnejši kot literarna geografija, ker vsebuje poetiko kot literarnovedni pojem, zaradi česar je jasno, da gre za literarnovedni pojem in ne za posebno vejo geografije.

V eseju *Éléments de géopoétique* (1987) jo je povezal z ekološko-ezoteričnim patosom in definiral kot projekt med poezijo in znanostjo oziroma med konkretnim zemljepisnim in duhovnim prostorom, pri čemer so ga zanimali zlasti projekti in besedila pesnikov geografov in obratno. Drugo žarišče geopoetične ideje je nastalo leta 1995 v Krmskem klubu v Moskvi, ki ga je ustanovil Igor Sid in na prvem zasedanju naslednjega leta pojasnil geopoetični projekt kot kulturno določitev prostorov v nasprotju z geopolitiko oziroma z etnično-nacionalnimi in državopolitičnimi interesi. Ideje Krmskega kluba so usmerjene v radikalno umetniško preureditev politično-geografskih konceptov (Marszałek/Sasse 2010: 8). Tak – na topografiji umetnosti zasnovan – zemljevid bi prinesel spremembe v obstoječi kartografiji, temelječi na političnih ali državnih mejah, kakor tudi spremembe razmerij med središčem in obrobjem.

Magdalena Marszałek in Sylvia Sasse, urednici zbornika *Geopoetiken* (2010), razlagata geopoetiko kot pojem za interference med zemljepisom in književnostjo na podlagi sodobnih ali zgodovinskih literarnih konceptov. Med drugim ugotavljata, da vzhodnoevropske geopoetike z literarno-esejističnimi načrti rade posegajo po deloma mitogenih, zgodovinskih ali imaginativnih topografijah, kot so Galicija, Bukovina, Srednja Evropa, jih pišejo dalje ali jih z medbesedilnimi postopki ohranjajo pri življenju (npr. Bosno). Geopoetska literatura deluje tudi kot pomnilnik znanja in spomina, med pomembne topose kulturnega spomina nacionalnih literatur se pogosto vpisujejo reke, hribi in gozdovi (Marszałek/Sasse 2010: 14).

Susi K. Frank (2010: 27) se zavzema za razmejitev geopoetike od geokulturologije, čeprav obenem priznava tudi njuno prepletenost. Kot poseben dosežek geopoetskega raziskovanja navaja doktorsko disertacijo Alene Podplesnych, ki je raziskala geopoetiko Alekseja Ivanova v zgodovinskem kontekstu drugih avtorjev, pišočih o zemljepisnem ali geokulturnem območju Urala. Alena Podplesnych razume geopoetsko sliko kot simbolno sliko določenega zemljepisnega prostora in poudarja, da predpostavlja geopoetika zgodovinsko, geopolitično, antropološko, psihološko-estetsko koncepcijo območja, izbor prevladujočih pokrajinskih značilnosti in njihovo simbolizacijo (Frank 2010: 23–24).

S pojmom geopoetika označuje Susi K. Frank (2010: 30–31) literarno-umetniške postopke za semantično oziroma simbolno konstrukcijo in zamejitev zemljepisnega prostora, tj. različne besedilne postopke, motive, topose, mitopoetske strategije, narativne vzorce, specifične kronotope, različne medijske (pisne, slikovne, diagramske idr.) predstavitve prostora idr.

Geopoetika daje poseben poudarek proizvajanju, zamišljanju območij in pokrajin v književnosti, pri čemer se posveča poetiki prostora v razponu od natančnega referiranja na empirične zemljepisne prostore do povsem fingirane, kulturno konstruirane zemljepisne predmetnosti. V geopoetiko sodijo tudi geopoetike posameznih avtorjev ali povezave med umetnikovo kreativnostjo in določenim zemljepisnim prostorom kakor tudi prenosi iz književnosti v geografijo, zato reflektira in komentira konstruiranost zemljepisa tudi zunaj književnosti, kot so denimo poimenovanja zemljepisnih prostorov, pokrajin, držav, klimatskih območij itd.

V primerjavi z geopoetiko, ki jo Susi K. Frank (2010: 41) omejuje na literarno-umetniško področje, ima geokulturologija značaj znanstvenega diskurza, predpostavlja posebnost, enotnost, zamejenost določene regije z geografskim prostorom in zato uporablja tudi geopoetske postopke. Regije so tako utemeljene in analizirane kot geokulturne enote ter semantično in semiotično konstruirane z namenom, da zasledujejo tudi ideološke in politične cilje. S kulturnozgodovinskega vidika in glede na politične cilje lahko govorimo o imperialni, nacionalni in regionalni varianti geokulturološkega diskurza.¹⁰

V sodobnih globalizacijskih procesih je geokulturološki diskurz še posebej zanimiv kot alternativa nacionalnemu diskurzu v literaturi. Na podlagi regij kot geokulturnih enot omogoča namreč novo povezavo npr. evropskega prostora zunaj obstoječih političnih, državnih, nacionalnih meja, imperialnih vladavin ali delitev na središčni in obrobni prostor. Seveda je tudi v geokulturološkem diskurzu kulturna skupnost – podobno kot v nacionalnem – konstruirana na podlagi skupne preteklosti in kulturne tradicije, vendar utemeljena zemljepisno in ne genetsko (Frank 2010: 40). Obe, geopoetika in geokulturologija, omogočata čeznacionalne raziskave literature, odstirata skupne značilnosti, raznovrstnost, zapletenost in zgodovinske spremembe simbolnih konstrukcij kulturnih pokrajin, ki so zamejene z zemljepisnim prostorom (Frank 2010: 41). S tega vidika velja opozoriti na zanimivo ugotovitev Renate Makarske in Annette Werberger (2010: 94) o etnografskem¹¹

¹⁰ Kot del imperialnega diskurza je lahko geokulturološki diskurz uporabljen za potrditev kulturnih diferenc (npr. v konceptu Vzhoda) ali za integracijo različnih kultur v geokulturno enoto (npr. pogovori o Evraziji).

¹¹ Etnografski pripovedni postopek temelji (1) na realizmu, ki cilja na spomin in memoriranje, (2) vključuje folklorne mite, ki zarisujejo prostor neke določene skupnosti in kažejo na določene skupine s prednacionalno ali etnično pripadnostjo, ter (3) prepletenost etničnih in religioznih prvin (Makarska/Werberger 2010: 96).

pripovednem postopku kot skupni značilnosti vzhodno- in srednjeevropskih literatur prve tretjine 20. stoletja, ko sta ta prostor še določala ruski in avstro-ogrski imperij in iz centrov moči obvladovala etnično, kulturno in religiozno različnost prebivalcev.

V nadaljevanju bo predstavljeno, kako se v Potrčevem pripovedništvu prepletajo etnografski, pokrajinski in nacionalni pripovedno-stilni postopki. Potrčev koncept literature je podoben drugim slovenskim socialnim realistom, želel se je uveljaviti kot nacionalni pisatelj in biti hkrati prepoznaven po značilnostih in posebnostih svoje rojstne pokrajine. V pogosto avtobiografsko in spominsko zasnovane pripovedi je vnašal značilne etnografske, folklorne, pokrajinske, jezikovne in druge značilnosti ter jih najpogosteje umeščal v pokrajino Ptujsko-Dravskega polja, na obronke Haloz in Slovenskih goric. Ta pokrajina pomeni pisatelju mnogo več kot le dogajalni prostor, je izraz njegovega habitusa, njegove jezikovne in pokrajinske identitete, prostor narodne ogroženosti, bogata spominska, etnografska, folklorna, zgodovinska in simbolna zakladnica, a tudi mesto osebne umiritve in prostor estetskih razsežnosti. Literarni prostori so največkrat konkretni in referirajo na empirične zemljepisne kraje ali območja vzhodnoštajerske pokrajine, zato je Potrčeva dela mogoče s pridom uporabiti tudi za krajevni oziroma pokrajinski turizem, za literarno-popotniška društva in oblikovanje literarnih poti.¹²

Kot zanimivost navajamo, da je Potrč (1939: 5), kakor beremo iz njegovega zapisa *Gostovanje ljubljanske Drame v Mariboru*, pred drugo svetovno vojno zaznaval dve kulturni središči, v katerih naj bi sočasno živela različna umetniška stila, romantika in realizem, kot izraz psiholoških in geografskih različnosti:

Spoznali smo, da imamo v dveh središčih dva stila, ki nista le naključje, ampak globlji izraz psihološkega bistva ljudstva in pokrajine. Kranjska je bolj lirična, Štajerska bolj epična, ali ako hočete: tam je več romantike, tu več realizma. In ta razloček se kaže v vsem: v literaturi, likovni umetnosti, igraltvu itd. V literaturi ni le naključje, da je dala prav Štajerska našega najmočnejšega epika Aškercu in v najnovejšem času celo vrsto neorealistov; tudi ni naključje, da štajerska likovna umetnost ne pozna impresionizma, ki je še vedno v čisljih v Ljubljani, kakor tudi ne nazadnje, da imamo v Mariboru realistično usmerjeno, v Ljubljani pa bolj od realizma oddaljeno gledališče s patosom, ki ustreza nekako bistvu slovenske moderne v literaturi, v slikarstvu impresionizmu in v gledališču stilizirani igri, ki

¹² V okviru Društva zreli vedež že od leta 1993 naprej v organizaciji gospe Viktorije Dabič zelo uspešno potekajo pohodi po Potrčevi poti.

ima svoje izhodišče morda v ekspresionizmu, čeprav s pravim ekspresionizmom nima dejanskega opravka.

Narava in pokrajina v kočarski prozi

Potrč je takoj po začetnih literarnih prispevkih, objavljenih v dijaškem glasilu *Rast*, prodrl v osrednjo literarno revijo. Leta 1933 je namreč v *Ljubljanskem zvonu* zagledal svojo prvo natisnjeno črtico *Kopači*.¹³ V slovensko književnost torej ni vstopil z ljubezensko pesmijo, kar bi od dvajsetletnega mladeniča pričakovali, ampak z družbenokritično tematizacijo življenja na vzhodnoštajerskem podeželju. Socialno prizadetost je pozneje zmeraj znova navajal za osrednje gibalno svojega pisanja. Leta 1981 je v intervjuju za *7D* denimo zatrdil, da se mu je že v otroških letih najgloblje vtisnilo v zavest trpko življenje kočarjev in viničarjev, ki so garali za slovensko in nemško gospodo, in mu onemogočilo kakršno koli idealizacijo vaškega sveta:

Nikoli nisem bil slepo ali kakorkoli literarno zagledan v svoj haloški, prleški in polanski svet, prehudo so se mi že v otroških letih vtisnile v dušo in pamet bose in ilovnate noge kopačev in kopačic, to garanje naše kočarske in viničarske srenje za slovensko in nemško gospodo. Smilečno otrokovo srce se je tako že zgodaj zapisalo temu prizadetemu svetu in je ostalo z njim. In tako so se sami začeli pisati kopači in kočarji na enem in Krefli na drugem bregu. Malo je bilo kdaj kaj zasanjanega v tem svetu, več je bilo trpkega gorja in zadržanosti ali potlačenosti v tem tako narobešnjem svetu – zato je tudi več trpkosti ko sonca na mojih sončnicah, pa naj so bile Van Goghove še vselej tako nazarensko doživetje zame (Slana 1981: 18).

V avtobiografski črtici *Kaj pa sončnice, Kozár?* se pisatelj spominja prav posebnih sončnic, tistih, ki so rasle sredi samega kamenja pred vrati barak v Mauthausnu in postale eden najmočnejših simbolov njegovega upanja v življenje, ko je bil kot mauthausenski zapornik¹⁴ zapisan neizbežni smrti.

¹³ Rokopis črtice po dostopnih podatkih ni ohranjen. Po navedbi v *Kočarjih in drugih povestih* je nastala spomladi 1933 še doma na Krčevini.

¹⁴ Potrč je bil poleti 1941 aretiran in poslan v koncentracijsko taborišče Mauthausen, iz katerega je bil poleti 1942 izpuščen, zaradi česar je začel doma zbujati nezaupanje. Ko je leta 1943 odšel v partizane, je bila za njim poslana depeša o likvidaciji. O tem je povedal naslednje: »Ko sem prišel 'ilegalno' proti koncu triinštiridesetega na Gorenjsko na osvobodeno ozemlje, v Davčo, je prišla za mano s Pohorja tudi že 'depeša', da me je treba pospraviti – hkrati me je po Rušah in po Pohorju iskal tudi geštapo. No, reklo bi

Z novelami in s črticami o socialnih in moralnih krivicah, kakor so se dogajale viničarjem, kočarjem in bajtarjem po Slovenskih goricah in Halozah v času stare Jugoslavije,¹⁵ je Potrč sočasno z drugimi socialnimi realisti ostro zarezal v močno idealizirano kmečko prozo Meškovega ali Finžgarjevega tipa. Hkrati so nastajale sociološke razprave o življenju na vasi. Franjo Žgeč¹⁶ je v obsežni razpravi Haloze, objavljeni v *Sodobnosti* leta 1935, prikazal grozljivo gospodarsko in socialno podobo predvojnih Halož. O družbenih vzrokih za propadanje kmečkih gospodarstev pred drugo svetovno vojno je v *Študiji o naši vasi*, objavljeni v *Obzorjih* leta 1938, pisal tudi Jože Kerenčič.¹⁷ Kočarska proza pripoveduje o težkem delu viničarjev in njihovih otrok v slovenskogoriških in haloških vinogradih, ki so bili v lasti domačih kmetov in pretežno grofovske, meniške in nemške gospode, nadalje o mukotrpnem delu na njivah, o žetvi in mlatvi pšenice, o lakoti, o brutalnem pretepanju otrok, o deklah in hlapcih, o erotičnih in moralnih stiskah mladi ljudi, o splavih, ki so jih dekleta na skrivaj opravljala pri vaških padaricah, o grozljivem fizičnem nasilju nad otroki in pastirji idr. Vaški proletariat, kakor se razbira iz teh pripovedi, še ni bil razredno oza-veščen, kočarji, viničarji, pastirji in dekle so pogreznjeni v težko življenje, pogosto se utapljajo v obupu in se zatekajo k alkoholu in v samomor. Le tu in tam se pojavi anarhistični upornik, na primer zidarski delavec dvigne pest (*Kočarji*), druge kmečki sin iz obupa zažge očetovo hišo (*Češnje*).

Narava in pokrajina sta ugledani z vidika koristnosti, rodovitnosti zemlje in človekovega občutja, atmosfera je neprijetna. Ljudje in živina rijejo po blatu, po razmočeni ilovici, se potijo v žgoči poletni vročini in utapljajo v prahu. Za kočarje in viničarje je zemlja, na kateri se mučijo in životarijo iz dneva v dan, tuja lastnina, kar briše ne le idealizirano, marveč tudi estetsko podobo pokrajine. Kočarka na primer na zreli češnji ne zagleda najprej vabljivih rdečih sadežev, temveč tuje drevo, zaradi česar mora otroku preperečiti, da bi si z njega utrgal češnjo (*Češnje*).

se, da sem imel takrat več sreče ko pameti, ko sem napisal pismo na centralni komite o pohorskih zadevščinah. To me je rešilo, rešilo pa je tudi vse, ki so prišli takrat z mano s Štajerske. Mislim, da je bil Kidrič, ki pač ni mogel biti prepojen z nezaupanjem – saj mi je kasneje, bilo je že na Rogu, celo rekel, naj napišem roman o Pohorju – našel bo papir, da bi se to natisnilo. No, jaz sem premalo vedel o vsem tem, o tragiki, ki se je dogajala na Pohorju, da bi bil mogel kaj napisati.» (Košir 1982: 341.)

¹⁵ Večino kočarske proze je pisatelj takoj po vojni zbral v zbirko *Kočarji in druge povesti* (1946).

¹⁶ O tem svojem priljubljenem profesorju in marksistu je Potrč napisal črtico *Profesor*.

¹⁷ Obširneje sem o tem pisala v spremni študiji k izboru Potrčeve predvojne kratke proze *Prepovedano življenje* (2012).

Potrčeva predvojna pokrajina, ugledana skozi oči kočarja, viničarja in vse bolj propadajočega kmeta, je ob ljudskih pesmih¹⁸ semantično nabita tudi z grozljivimi zgodbami, prežetimi z ljudsko mitologijo, s katerimi so odrasli ustrahovali otroke. Tako je na primer kočarkin otrok v črtici *Češnje* ves prestrašen zaradi materinega pripovedovanja o pijanem in pohlepem kmetu, ki da se je pogreznil v močvirje:

Ko se je vračal ponoči čez močvaro pijan, se je odprla zemlja in ga požrla. Nihče ni slišal njegovih klicev na pomoč, kdo bi se ga naj tudi usmiliti, ko je odganjal otroke od hrama in jim zapijal grunte. Mati je težko vzdihnila in se nepremično in blede zazrla proti močvari, ki je izginjala v večernem mraku. V takih večerih je Vanč ponavadi jokal. Na noč je postajal na pragu in strahoma zrl v grabo. Kjer je stala pri mlaki vrbača, ni bilo več vrbače; za mlako se je pogrezal dolg in brkat ded in bil docela podoben staremu Ornikovemu dedku (Potrč 1946a: 122).

Narava in pokrajina v povesti *Sin*

Potrčeva prva povest *Sin* (1937) pripoveduje o odraščanju in zagrenjenosti kočarskega fanta Karleka in je nekakšna psiho-sociološka študija predvojnih razmer na vasi. Med drugim opozarja, kako socialne razmere, represivna šolska in domača vzgoja odtujujejo človeka naravi in sočloveku. Oče je denimo otroka že v zgodnji mladosti »naučil« razdirati ptičja gnezda, na materino zahtevo je moral ubiti ostarelo mačko. Iz dneva v dan je bil tepen ali priča pretepanju ljudi in živali. Nakopičeno bolečino in jezo je sproščal tako, da je namerno teptal cvetlice ali izvajal nasilje nad ljudmi in živalmi. Ko ni dobil mlinarjevega dekleta, je vrgel v njeno okno mlado slivo, ki jo je s koreninami vred izruval pred njenim oknom. Razočaran nad življenjem je sčasoma povsem otopel za pokrajino in ljudi. Na domače dvorišče in okolico s potokom omejeno obzorje se je Karleku prvič razširilo, ko je z bližnjega Klinarjevem brega zagledal Ptuj in Dravo s splavarji na njej, vaški berač pa mu je razlagal o prostranosti sveta:

¹⁸ O vlogi ljudske pesmi v Potrčevem literarnem opusu primerjaj magistrsko nalogo Vladke Tucovič *Transformacija ljudskega v umetnih proznih besedilih socialnega realizma*, <<http://www.ung.si/~library/magisterij/interkulturni/3Tucovic.pdf>>. (Dostop 22. 6. 2013.)

Vilčnikov Jaka, ki je prehodil polovico sveta, mu je razlagal: »Greš do humskega hriba,« pokazal mu ga je s palico, »kjer zahaja sonce in se nebo dotika zemlje, prideš na njegov vrh, pa se ti odpre nov svet: tudi v njem živijo ljudje in tepejo otroke. Za to pokrajino leži znova bregovje, Pohorje, kjer zahaja sonce, in za Pohorjem – bog ve, kje je že to – se ti znova odpro nove pokrajine. Nikoli pač ne prideš do konca; kajti svet nima konca – okrogel je. Dokler boš živel – pa pojdi še tako daleč –, ne prideš do neba! V svetem pismu se bere, da je prišel angel k Jakobu iz nebes. In ko je hotel Jakob po lestvi za njim, mu je zginila izpred oči; kajti lestva je bila božja.« (Potrč 1983a: 47.)

Na prvi poti z vozom od doma v mesto se je Karlekov pogled bolj kot na hišah, o katerih sta mu pripovedovala oče in mati, ustavljal ob znanih vrbah pri mlinarjevem jezu, ob tolmunih Grajene in končno ob velikem valovju reke. Mesto mu je bilo predstavljeno zgolj kot prostor represivne vzgoje in kazni, oče in mati sta mu pokazala šolo, grajske ječe in vojašnico. Domača pokrajina je ubesedena čustveno in razpoložensko, vendar povsem referira na konkretne, zemljepisno preverljive prostore in kraje. Ko se na primer v Karleku za nekaj časa prebudi upanje, da bo postal hišni gospodar, je videti prijaznejša in vitalnejša:

Karlek je slonel v hlevu na podbojih. Na hiši je ležala topla letna noč; skoraj soparna, čeprav so se kazale zvezde nad Jurševim mlinom. Iz graščinske hoste je dišalo po čremsi. Za ogradam je curela voda. Drevje je poganjalo prvo zelenje, mlada hruška pred hlevom – vsadil jo je Karlek – je kazala rahlo popje. Za spodnjim ogradam so se vlekale kolomije ob vratnikih čez Jurševo dvorišče. Ko je zadnjič peljal skozi po listje, je Geta prala pred hišo (Potrč 1983a: 127).

Pomembna prvina Potrčeve pokrajinske identitete je jezikovni stil, katerega najopaznejša značilnost so narečni, pokrajinski in nekoliko arhaični vzhodnoslovenski izrazi. S tem izrazjem, ki ga je pisatelj poznal iz domače govorice in po vojni ugotovil, da je v veliki meri zapisano v Pleteršnikovem slovarju, je pomembno obogatil knjižno slovenščino.¹⁹ Svojega jezika, če je hotel ostati zvest samemu sebi, pisati iz življenja in svoje ljudi najbolj nazorno ubesediti, ni mogel niti hotel docela uglasiti s knjižnim jezikom in slovnico, kar je med drugim tematizirano že v povesti *Sin*. Ko je Karlek – v šoli je bil le še Malek Karlek – denimo moral napisati spis z naslovom *Jesen prihaja*, je sicer vedel, da v šoli štejejo le literarni vzori o odpadajočem

¹⁹ O slogovnih značilnostih Potrčeve proze sem podrobneje pisala v spremni študiji k izboru njegove predvojne kratke proze *Prepovedano življenje* (2012).

listju in o umiranju narave. A to je bilo zanj brez barve, jesen je doživiljal drugače in v svoji slovenščini – kot njive, po katerih je jokal in gonil živino, kot travnike, po katerih je pred odhodom v šolo pasel krave – in v svojem jeziku:

Toda oklenil se je učiteljevih besed in zapisal: 'Jeseni začne padati listje z jabolk.' Potlej je vzel radirko in zradiral: 'Jeseni', ker je bilo predomače. Tako so govorili pri njih doma. Popravil je: 'Vjeseni' ... 'Jabolk?' V šoli so deklamirali: 'Stoji učilna zidana, pred njo je stara jablana ...' 'Jablana?' Zradiral je 'jabolk' in napisal 'jablan'. Ali tudi 'vjeseni' ni bilo ne šolsko ne domače. Karleku se je dozdevalo, da se dela s temi naučenimi besedami lepšega, kot je, da se laže in da nazadnje sploh ni vedel več, kaj naj še napiše! (Potrč 1983a: 70.)

Narava in pokrajina v partizanski prozi

Ivan Potrč je v zadnjih letih svojega življenja s tesnobo doživiljal zlom socializma. Še denimo leta 1982 je bil prepričan v samoupravni socializem. Kot komunist in partizan je ves čas branil pridobitve narodnoosvobodilnega boja in revolucije.²⁰ Enako zavzeto je nasprotoval poenostavljenemu prikazovanju narodnoosvobodilnega boja in odločno nastopil proti črno-belemu prikazovanju partizanstva oziroma proti bum bum pisanju, kakor ga je poimenoval. Leta 1978 je v intervjuju za *Teleks* razmišljal, da bi morali slovenski pisatelji svetu izpovedati tisto, kar je zares naše, tj. razkriti etos revolucije:

Vsi pričakujejo od nas, o tem sem prepričan, kako bomo izpovedali svoje življenje. To bi bila zagotovo literatura, ki bi šla v svet. /.../ Mi pa tega ne znamo povedati svetu, izpovedati naše revolucije – razen z 'Bum, bum'. Svetina piše po svoje, Kranjec po svoje. Bila pa bi to tista literatura, svetovna, ki bi znala pokazati etiko naše revolucije. Govorijo o evropski širini. Doživel sem jo v Mauthausnu. Edini Slovenec je dvignil roko in se uprl. Bil je to trboveljski knap. Zatoalki so ga, a se je vendarle uprl. Edini. To bi mi morali znati izpovedati (Dermastia 1978: 15).

²⁰ Potrč je bil zelo kritičen do nihilističnih in avantgardističnih smeri v slovenski književnosti. Ostro se je odzval tudi na podporo Heinricha Bölla Edvardu Kocbeku, potem ko je le-ta v intervjuju leta 1975 – v knjižni obliki je tedaj izšel pod naslovom *Edvard Kocbek – pričevalec našega časa* v Trstu in bil 9. maja istega leta objavljen tudi v *Naših razgledih* – prvi spregovoril o povojnih pobojih domobrancev. V Pismu Heinrichu Böllu z dne 21. 6. 1975 je kot predsednik Društva slovenskih pisateljev zapisal, da Kocbeka zaradi intervjuja ni treba pred nikomer braniti, še manj tožiti pisateljsko društvo Titu in ga primerjati s hordo volkov.

V pripovedih z revolucionarno in s partizansko tematiko so najizraziteje tematizirani medčloveški odnosi, kako ideologija, vojna in revolucija vrtinčijo človekov značaj ter v položajih osebne in narodove ogroženosti preizkušajo njegov etos. Realistični opisi domače pokrajine v novelah *Čez Dravo*, *Balada o Osojniku*, *Zadnja balada o Osojniku* idr. ali v romanu *Srečanje* so semantično nabiti z dogodki iz druge svetovne vojne.

Roman *Srečanje* (1963) pripoveduje o zaupanju in nezaupanju med prijateljicama, ki se odpravita v partizane, kakor tudi o nezaupljivosti in ideološki pravovernosti v partizanskem štabu. Fanči postane komisarka, Pavla skrbi na domu za ranjenega partizana. Ko se slednja pojavi v partizanskem štabu, jo sumničijo izdajstva in sodelovanja z Nemci. Pred usmrtitvijo jo iz partizanske ječe reši fant, komisar Franček, nato se zaradi kršitve pravil sam ustreli. Potok Grajena, okoliški gozdovi, posamezne domačije postanejo prostori partizanov, domačih izdajalcev, hitlerjevcev in nemškega okupatorja. Tu se dogajajo izdajstva, skrivanja ranjencev za ceno življenja, grozljiva mučenja staršev, katerih otroci so šli k partizanom, požiganja domov idr. Potok Grajena in korito pri mostu nista več zbirališče žensk in deklet, kjer se je pralo, ob njem so nemške patrulje in domači izdajalci. Gozd je nema priča zgodovinskih dogodkov in osebnih tragedij, nezaupljivosti, sumničenj, razdrtih upanj in prijateljstva. Medtem ko je Fanči primer, kako pretirana vera v ideologijo uničuje, izkrivlja, hromi občutek za človeške vrednote, saj se je bila v usodnem trenutku pripravljena odreči prijateljici, je po drugi strani sicer plaha, a moralno čista deklica Pavla vsa prežeta z ljubeznijo in vero v življenje. V trenutkih največje ogroženosti ohranja celo čut za lepoto. Ko se na poti domov pred nemško patruljo skriva v potoku, se ji pogled ustavi na ribici, premaga strah, odvrže bombo in se reši. Sklepno misel v romanu, kako se bosta dekleti nekoč po vojni, potem ko se je ena zbala zase in bila pripravljena pognati v smrt drugo, morali ponovno srečati, daje v premislek večno živo temo o človekovi sposobnosti odpuščanja in sprave ter izzveni v pisateljevo neomajno upanje v človeka in človečnost.

O brezah

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so bile obujene razprave o literaturi narodnoosvobodilnega boja. Ob tem je zanimiv podatek, ki ga je Potrč zapisal v članku *Narodnoosvobodilni brezi* na rob leta 1979, da so o

tako imenovani narodnoosvobodilni brezi, ko je nekdo pri partizanskem štabu menil, naj bo ob brezi zmeraj narisan tudi samar (sedlo), torej nekaj partizanskega, razpravljali že v partizanskem štabu na Rogu in takšno propagandistično pisanje tudi zavrnili:

Spominjam se Primoža, Aleša Beblerja, ki je takrat pri CK odgovarjal za partijsko Ljudsko pravico in s katerim smo na Rogu že takrat premleli to narodnoosvobodilno brezo in jo slekli do belih kosti, kako nam je prinesel s svojim glasnim smehom napisane besede o tej narodnoosvobodilni brezi, napisane zato, da bi ji bile za navek epitaf (Potrč 1979: 14).

V noveli *Sergej in Jakop* je Potrč pisal o domačih brezah ob meniškem ribniku in o ruskih ujetnikih, ki ju je dobil oče za pomoč v mlinu in na kmetiji. Opisana sta kontrastno, črnolasi Jakop, poznejši boljševik, je zloben, primerjan s hudičem, manjšega, svetlolasega Sergeja je ena sama milina. Potrčev spomin seže v zgodnje otroštvo, avtorski pripovedovalec se spominja rigolanja nerodovitne njive na gornjem, materinem gruntu, na katerem je oče s pomočjo ruskih jetnikov zasadil smreke in macesne, ker je imel ta les zaradi smole in trdote tedaj visoko ceno. Ob tem se avtorski pripovedovalec kot daljne groze spominja tudi nenavadnega dogodka, ko je padel v globoko ilovnato jamo, iz katere ni mogel splezati, Jakop pa ga je hotel po vsej sili zasipati z zemljo, da bi rastel kot drevesa. Vsega prestrašenega je nato rešil Sergej. V noveli je tematizirana tudi mistična povezanost ruskega človeka z brezo, ki je v Rusiji zelo razširjena in velja v slovanski mitologiji za sveto drevo. Brezo – mitološki simbol modrosti, plodnosti in življenja – zlasti v Sibiriji častijo kot kozmično drevo, simbolizira pot, po kateri se spušča nebesna energija in se vzpenja človeško hotenje. V folklor-no mitološkem diskurzu ima breza zaščitno moč pred zli duhovi, iz brezovega lesa so v Rusiji izdelovali batjuške, zibelke, da bi varovale dojenčke, v poganskih kulturah odganja negativno energijo in je prevodnik za komunikacijo z absolutnim (Chevalier/Gheerbrant 1993: 69). Tudi v konkretnem primeru se Sergej ustavi v domačinom znanem gozdu, ves žalosten objema brezo, ki ga spominja na domovino, in se ob njej pomiri:

Tako sva prišla do opuščenih graščinskih ribnikov. Tam, na kraju hoste, pred jarki, je Sergejeva noga zastala, govorica, ta pa je še glasneje zajokala. Sergej je sedel in potegnil roke iz jermenja. Začutil sem se na zemlji in sam, vseeno pa nisem upal zaklicati, bilo bi me še bolj strah. Ali nosačeva tožba je bila bolj in bolj proč od mene, daleč proč že. Počasi sem se obrnil v brenti ter zagledal v daljavi pred sabo Sergeja, z rokami stegnjenimi nekam v nebo, da se je zazdelo, ko da bi ptici na

vejevju nad sabo tožil, dokler ni zatem stekel proti belemu skorjastemu deblu, z razširjenimi rokami, in ga objel – divje, trzajoče, ko da bi se hotel namikaviti z njim. Ta trenutek sem ga tudi slišal in razumel – klical je drevo: bil je glas kakor: Breza, breza ... (Potrč 1966c: 186.)

V sklepnem delu novele avtorski pripovedovalec dodaja, da je v poznejših letih pogosto sanjal o Sergeju in se večkrat celo ustavil ob tej brezi:

V kasnejših letih sem se večkrat ustavil ob tej brezi, pravzaprav ob brezovi hosti ali ob brezju, ter vselej poiskal to brezo, si ogledal njene visoke in tanke veje in liste, drobne zelene liste, ki so vselej narahlo potrepetavali in – še vselej me je prevzela tiha žalost, ki je ne vem popisati, ne žalosti in ne spomina samotne Sergejeve žalosti pod brezjem (Potrč 1966c: 186).

Narava in pokrajina v povojnem pripovedništvu

V povojnih novelah, še zlasti v tistih o podoživljanju nepotešene erotike (*Ko smo se ženili*, *Czek*, *Na verne duše*, *Med mašami*, *Onkraj zarje* idr.), je Potrčev pogled na naravo in pokrajino bolj sproščen. Pokrajina je zdaj tudi estetsko, mestoma celo lirično ubesedena. Pogosto ima terapevtsko vlogo, predvsem pa je dragocena zakladnica podoživljanja spominov na mladost in na prve ljubezni. V teh novelah zaživi prvinsko življenje človeka in zažari lepota pokrajine.

V mladosti izhrojene poti, bližina reke ali najbližja okolica rojstne hiše so pogosti motivi Potrčeve povojne proze. Te kraje največkrat opiše tako, da se tja vrača in se v njem prebudijo spomini iz mladosti. V noveli *Ti težki koraki bodo hodili z nami* se avtorski pripovedovalec napoti na ničkolikokrat prehojeno šolarsko pot od gradu prek mestne panorame. Pod njenim vrhom se znova razgleduje po Dravi in prostrani pokrajini, sede na štor in v njem se prebudi srečanje z jetičnim predvojnim revolucionarjem Ivanom Spolenakom, ki mu namenja pripoved. Opis začetka poti, po kateri se je Potrč nekoč vračal domov iz šole, je natančen in geografsko preverljiv, avtorski pripovedovalec pa je pozoren tudi na spremembo zemljišč:

Obšel sem kasarniški zid in zavil čez križpotje in po travnati poti. Tod so bile včasih njive in komaj da je raslo ob poti, ki se je strminasto dvigala, kakšno drevo; zdaj pa je raslo po obeh straneh mlado drevje, ko da bi ga po celem dolgem bregu skozi noč razposadila nevidna roka in ga prav tako skozi noč razbohotila v najlepšo zrast. Pod vrhom sem se ustavil; ozrl sem se proti Polju, proti Dravi ... in znenada

se je pokazalo toliko sveta, reka spodaj pod mano in ravnica tja do Pohorja, do Boča in do Donačke, da je bilo potrebno postati, zajeti sapo (Potrč 1966b: 141).

Če se v povesti *Sin*²¹ ali še posebej v romanu *Na kmetih*²² srečujemo z robotimi frazeološkimi in avtorskimi živalskimi podobami za človeka in erotiko, ki so mestoma precej vulgarne in kvantaške (ženska je kobilica, žrebica, telica, mačka, koklja idr.), takšnih podob v povojnih erotičnih novelah ni več. V romanu *Na kmetih* izstopajo po drugi strani rastlinske podobe, ki ponazarjajo deklinško lepoto, erotično prebujanje, mladost, nedolžnost idr. Med izhodišča teh podob se vpisujejo pokrajinsko tipične rastline in sadeži, ki s simbolnimi pomeni evocirajo erotično prebujenost.²³ Dekliške prsi so primerjane s hrustljivimi kamenščnicami²⁴ ali s trdimi breskvicami, deklinške noge z mladimi brezami, dekletova mladost, nedolžnost in naivnost z zvončki:

²¹ Podobe iz povesti *Sin* so citirane po Ivan Potrč, *Izbrano delo*, 1, Ljubljana, 1983: »Zakaj pa pušča otroke kakor kokoši, da se vnamar pasejo po naših njivah« (57); »Deca je kakor živina. Pamet jim šele pozneje zraste« (41); »Ali je ne vidiš, da kvoče? Ta bo skoro imela veselico« (136); »Karlek se je dvignil za vrbačo, nepotešen in žalosten, in se vračal kakor stepen pes« (152).

²² Podobe iz romana *Na kmetih* so citirane po Ivan Potrč, *Imel sem ljubi dve*, Ljubljana, 1976: »Bilo je, ko da bi ji Štrafela zavdal, ko če bi kača žabo uročila« (174); »začutil sem trda narastka, ko da bi dva rahla ovčja gobca butnila vame, ko dvoje trdih breskvic« (181); »Ej, Južek, to ti je žrebica, takšna babnica, žrebica, ti rečem!« (193); »Hana bo kmalu dobra za pripuščanje, mlajša – mislil je na Tuniko – pa je še cela telička« (195); »Gledam jo, vidim jo: ko mačka se je potajila. Ko mačka, ki čaka, kdaj, kdaj ... Varji se, mišjak, meso je sladko« (198); »Visela je s spušenimi vekami na tisti svoji kostonasti lasni bogatiji, da, kakor spočita in lenobna kobila« (202); »Ti, bikič, ti« (212); »Smrči in leži, raztegnjen ko krapavca« (215); »kakor telico so me dali od hrama« (240); »Stara je babnica in pol, cela spočita kobila« (254); »se je zasukala, ko da bi jo gad pičil« (287); »Ko da bi jo kača pičila, se je pognala s postelje« (337); »Toplečka je že na tešče kokodakala, samo da bo tokrat mlada znesla« (339); »bila je ko farovška kobila, nikakršnega sramu ni imela« (368); »Ko račke pod koklo boste zlezli v zadrugo« (375).

²³ Rastlinske podobe iz romana *Na kmetih* so prav tako citirane po Ivan Potrč, *Imel sem ljubi dve*, Ljubljana, 1976: »Slej ko prej sem se skrivoma, da ne bi kdo domačih česa opazil, oziral za njeno hojo, za njenimi drobčkanimi koraki, za njenimi nogami, tako drobnimi ko mlado brezje in tako okroglimi« (184); »sem čutil na prsih njena nedra, trde breskvice« (184); »in mislil na breskvice, da zorijo zame, ali ... prišlo je vse drugače« (182); »Tako daleč so bila leta, zvončki in trobentice spomladi, daleč ko kak daljni spomin nanje, spomin, katerega me je bilo potem skorajda malo sram« (298).

²⁴ Kamenščnice so bile na Štajerskem redka vrsta češenj, na kar je posebej opozorjeno tudi v romanu *Na kmetih*: »Toplekovi kamenščnic, ki so bile pri nas redko sadje, niso imeli, in otroci so jih hodili radi k nam trgat« (Potrč 1976: 179).

Oziral sem se za njo, tudi pri pluzenju, se spominjal kámenščnic, trdih breskvic, ki so tako sladko podrsele po mojih prsih, a ki jih ni bilo poslej nikjer več videti, ko da bi si jih potegnili v navzkriž in zadaj prevezano ruto ter si jih zakrila. Vse to s Tuniko je bilo kakor rosno cvetje na pómlad, ki ga je slana stisnila, kakor neki sladak spomin, po katerem mi je bilo samó še hudo, nekaj, na kar nisem smel več misliti, četudi se mi je misel kdaj motala okoli teh zapravljenih časov (Potrč 1976: 306).

V povojnih novelah je Potrč – največkrat v ponovnem stiku z mladostnimi kraji in z izkušnjami zrelega človeka – premišljeval o minljivosti življenja ter pustil, da so ga z vso silo preplavili spomini na mladostno erotiko, ki je ob vseh nekoč od življenja in čutnosti prekipavajočih dekletih, kot so Lenčka, Matilda, Hana, Tilika ali Mičika, ostala nepotešena, na ravni prebujenega poželenja, nemirnih erotičnih drhtavic, bojazni in sramežljivosti. V že omenjenih novelah je človek še zmeraj prvinska moč, vendar manj nasilen in uničevalen. Avtorski pripovedovalec hodi po lokalno preverljivih poteh, da bi v njem zaživel preteklost, in zaznava spremembe, ki jih je čas vtisnil v ljudi in v pokrajino. Naravno okolje mestoma razume kot intrinzično moč v mrežnem sobivanju s seboj, mestoma je zamišljen zaradi socialističnega spreminjanja domače pokrajine oziroma krčenja gozdov in nastajanja poljedelskih kombinatov. V noveli *Onkraj zarje* ne more skriti razočaranja spričo izrваниh dreves oziroma gozda na njemu nekoč ljubem zelenem hribu, na katerem, kakor pravi, se mu je ob obiskih še vselej spočilo oko:

Tam, kjer je bila včasih meniška gorica in koder je bil grofovski svet zarasel z mladim smrečjem in s kostanji, s hrastjem, tam je bilo zdaj vse vprek do ilovke in do pečin ko odrto, da so me oči kar zbolevale, le stežka so se zazirale v rjavkasto in ilovnato puščo. Moral sem se dvigniti, stopiti do okna, da bi bolje videl, kaj so storili s tem zelenim in tako ljubim bregom – oči mi niso in niso mogle iz belkastih lis, po celem razpokanem svetu so se kazale (Potrč 1973a: 90).

Podobno razmišlja in se potoži tudi domačinka Mičika. Posekana drevesa in olupljena debela za prodajo primerja z belimi krstami:

Takšno pogrebščino so napravili z bregom, da mi bo do smrti žal, ko smo šli zidat, hišo pa postavili, da z vsemi okni gledamo na to žalost zdaj! Ne veš, kako me je srce bolelo, ko so traktorji ruvali zeleno drevje! Kar zastajalo mi je, ko so žive korenine pokale – za sodni dan je bilo; bilo je, ko da bi tudi meni srce pokalo: znova in znova, vse dneve, dokliči niso do zadnje rasti vse zrigolali. Debla so ogulili, hraste in kostanje, do belega so jih, da je tisto deblovdje zdaj ko krsta pri krsti ... ne, ne

morem več tja pogledati, vsakič me oči zabolijo, do srca me zaseka; ne morem in ne morem se navaditi, nikoli se ne bom (Potrč 1973a: 91).

Novela *Czek* pripoveduje, da je bil kmečki človek nekoč zelo odvisen od konja kot delovne živine, o velikem pričakovanju rojstva žrebička in o veliki žalosti ob mrtvorojenem mladiču. Zdi se, da zaskrbljenost in vznemirjenost tako odraslih kot otrok ob mladi na porod pripravljajoči se kobili ni povezana le z revščino v družini ali z otrokovimi predstavami, kako se bo igral z žrebičkom, nato prijezdil k Dravi in se z njim postavljaj pred šolarko Matildo, ki ga je s svojo čutno razigranostjo in s kitami, svetlimi ko »žrebčeva griva«, vse bolj preganjala v vročičnih sanjah. Gre tudi za veliko sočutje do živali, za spoštljivo in zaskrbljeno pričakovanje rojstva. Če je v Potrčevi predvojni prozi pogosto tematizirano nasilje nad ljudmi in živalmi, kmet zdaj kobilu boža, se z njo pogovarja, jo bodri in tolaži. Ko se začne porod zapletati, je vsa družina prestrašena in na nogah, a ne moreta pomagati ne izkušen sosed niti živinozdravnik, kar se izteče v spoznanje, da človek narave ne more v nič prisiliti:

Toplek je vzel pipo iz ust in počasi povedal: »Taka reč ni nikoli, kakor si človek namisli. Vsaka natura si najde svojo stezo, ko vsaka voda svojo strugo. To ni nič drugače ko pri ženski, le da živad ne more nič povedati, ne more vpiti ...« (Potrč 1973b: 30.)

Nenehno vračanje k Dravi

V Potrčevi prozi zavzema posebno mesto reka Drava.²⁵ Zapisuje se v številnih pripovedih tako iz predvojnega kot povojnega časa (*Sin*, *Čez Dravo*, *Ti težki koraki bodo hodili z nami*, *Czek*, *Onkraj zarje* idr.). Opisi dravskega vodovja in pisateljevo nenehno vračanje k Dravi, prisluškovanje njenemu šumenju, ki ga je od mladosti nosil v sebi,²⁶ nehote zbudijo asociacije na

²⁵ Opisi Drave se izraziteje pojavljajo tudi pri Antonu Ingoliču, Francetu Forstneriču, Andreju Brvarju idr.

²⁶ V noveli *Ti težki koraki bodo hodili z nami* se avtorski pripovedovalec pod vrhom mestne panorame razgleduje po široko odprti pokrajini Dravsko-Ptujskega polja in pravi, da v njem pošumeva Drava, četudi deročega vodovja zaradi prevelike razdalje v resnici ne more slišati, njen zvok nosi v spominu.

Twainove pustolovske zgodbe na Misisipiju.²⁷ Kot je bilo že navedeno, je protagonistu Karleku iz avtobiografsko zasnovane povesti *Sin* prav pogled na Dravo s Klinarjevega brega začel odpirati obzorja, kot otrok se je na ptujski žagi čudil njeni veličini in ko sta na primer z materjo v zgodnjem jutru romala na Goro ter prečkala leseni most čez Dravo, je v njem zbujala tudi strah:

Drava je nekam strahotno tiho šumela, kakor bi se olje pretakalo pod lesenimi mostnicami. Na breški strani je zamolklo grgrala. Karlek se je oprijel materinega krila in se stisnil k njej. Kaj če bi se most zamajal in zrušil? »Nič ne trepeči!« ga je mirila. »Križ sredi mosta so postavili, ko je procesija izprosila, da ni pomladno vodovje mosta odneslo.« (Potrč 1983a: 101.)

Novela *Čez Dravo*²⁸ pripoveduje o prebegih vzhodnoslovenskih fantov iz nemške vojske k partizanom na Pohorje. Ločje, vrbe in jelše ob mrtvem rokavu Drave so zanje postala naravna zavetišča pred nemškimi patroljami in njihovimi pomagači, nočni prehod s čolnom čez deročo reko pri Orešju postane nevaren ne le zaradi vrtincev, ampak tudi zaradi raketiranja reke, kar je opisano tudi z občutkom za svetlobno-barvne odtenke:

Zatem je planila nad reko ena raketa, je planila druga, tretja ... vse barve so bile na nebu ... Nikamor več se niso mogli skriti. Slišali niso ničesar, – bližali so se pečinam in Ančičkin je moral zasajati drog, a drog je podrsaval in podrsaval, toda v presledkih med raketami je bilo videti vse polno krvavosvetlečih pikic, ki so sikale proti čolnu. Te pikice so pleskale v vodo, trkale ob čoln in sikale in zavijale ... kakor nadležne ose (Potrč 1946: 243).

Kot nepozaben prostor prvih erotičnih drhtenj in vročičnega mladostnega nemira je Drava ubesedena že v noveli *Czek*, po pomenu in količini pa je dobila osrednje mesto v Potrčevi najbolj poetični noveli *Onkraj zarje*. Pisateljve pogosto »osate besede« je tukaj zamenjala poetična govorica, s katero so na edinstven način ubesedeni prvi močni zagoni strasti, divja reka in žgoča poletna vročina na njej. Z veličastnim in deročim vodovjem,

²⁷ Twainove leta 1883 napisane dogodivščine na Misisipiju je v slovenščino prevedel Primož Kozak in so izšle v knjigi *Življenje na Misisipiju* leta 1961.

²⁸ Potrč je to novelo napisal leta 1946 in z njo sklenil zbirko *Kočarji in druge povesti* (1946), da bi poudaril, kako je vojna razredno in narodno prebudila predvojnega štajerskega kočarja, pastirja in viničarja. Osrednja oseba je nekdanji nad življenjem obupani pastir Tinček iz novele *Pastir*, ki je zdaj pobegnil iz nemške vojske in se odločil, da se pridruži pohorskim partizanom.

z butajočimi valovi ob razmetane skale, z zahrbtnimi vrtinci, z globokimi žreli in lijaki ter s pretečo zevajočo jamo pod pečinami je Drava divja, nevarna moč, a tudi pradaven simbol življenja in smrti oziroma njune nevarne bližine. Ko mladenič prvič seka deroče tokove reke in se izmika vrtincem, je to pravzaprav spopad z lastnimi strahovi, preizkušanje samega sebe za življenje. Kajti reke, te prдавne moči, ni mogoče premagati, če sama tega ne dovoli:

Preplaval sem rokav – ves čas je voda drla in me odnašala – in se z zadnjimi močmi, bilo je že na kraju otoka, čisto na koncu, potegnil na grušč in obležal, brez trohe moči in ko za navek. Ne strah, ne ta ni prestal, ne vodovje, ne to ni prenehalo šumeti ... lahko sem slišal, kako se je vodovje zaganjalo in drlo, ali že je bilo ko za mano, noge so zaplavale v mirni vodi, samo strah je še ostal, da me bo odplavilo od koreninja, katerega sem se oprijel, bilo je ko za poslednjo bilko – malo še, pa bi me zaneslo mimo otoka, samo kak meter še in znova bi se znašel sredi vodovja, sredi reke (Potrč 1973a: 94–95).

Drava je tukaj kot samostojna moč vključena v igro čutnosti, močno prebujenih in nepotešenih erotičnih hrepenenj med Janžekom in Mičiko, v njun plavajoči ples med življenjem in smrtjo za ljubezen, za žgočo, od sonca razbeljeno mivko na samotnem otoku, za hrepenenje onkraj zarje, za sanje o prihodnosti, ki so se nato nasilno zlomile, in so ostali le zlati spomini. Na nevarno bližino življenja in smrti ves čas opozarjajo tudi sinestezijski sivo-beli kriki galebov, ki se spreletavajo nad reko.²⁹

Sklep

Potrčeva literarna pokrajina je kljub močnemu referiranju na konkretne kraje, prostore, reko, potok, močvirja, gozdove, drevesa, domačije, imena idr. subjektivno doživeta in skonstruirana. Vanjo so vpisana različna občutja, socialna, etnografska, folklorna, jezikovna, ideološka, zgodovinska in druga sporočila. Z dramatiko in s pripovedno prozo o socialnih krivicah in o moralni prizadetosti človeka v stari Jugoslaviji, o narodnoosvobodilnem boju in o veri v izgradnjo povojne socialistične družbe kakor tudi

²⁹ »Sivkaste ptice z raztegnjenimi sivimi perutmi so se zaganjale nad vodovjem in kričavo vreščale, ali njihovo sivo kričanje je postajalo v pesmi belo. Ta sivina je motila, nisem mogel biti zadovoljen z njo. Bil sem z goric in nikoli nisem trpel teh kričavih šoj, njihovo sivo kričanje ko da je jezljivo vpilo na reko« (Potrč 1973a: 113).

o tesnobi ob razpadu samoupravnega socializma je Ivan Potrč po zlomu socializma zdrsnil na rob literarnega in literarnovednega zanimanja. O tem govori med drugim tudi podatek, da sedanji uredniški odbor knjižne zbirke *Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev* Ivana Potrča ni uvrstil v svoj program, kljub temu da je bil za časa prejšnjega urednika akademi-ka Franceta Bernika načrt za Potrčevo zbrano delo sprejet in tipkopolis za prvo knjigo oddan februarja 2009. K sreči eden najvidnejših slovenskih socialnih realistov precej bolj živi v srcih in v zavesti svojih rojakov, za kar imata zagotovo največje zasluge Knjižnica Ivana Potrča Ptuj in Društvo zreli vedež z organizacijo zdaj že tradicionalnih pohodov po Potrčevi poti.

Literatura

Franček Bohanec, 2002: *Portret Ivana Potrča: literarnozgodovinski oris*. Ljubljana: Vi-harnik.

Gernot Böhme, 1989: *Für eine ökologische Naturästhetik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, 1983: *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jožica Čeh Steger, 2006: O Potrčevi predvojni prozi. *Jezik in slovstvo* 54/2. 221–231.

Jožica Čeh Steger, 2010: Vaški in mestni prostori v Potrčevi prozi. *Vloga središča: kon-vergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 180–188.

Jožica Čeh Steger, 2012: O Potrčevi zgodnji kratki prozi. *Spremna študija*. Ivan Potrč: *Prepovedano življenje*. Maribor: Litera. 277–308.

Matija Dermastia, 1978: O delavcu nimamo napisane niti črtice. Intervju z Ivanom Po-trčem. *Teleks* 34/15. 12–15.

Janko Glazer, 1938: O naši ljudski povesti. *Obzorja* 1/1. 100–103.

Miran Hladnik, 2012: Prostor v slovenskih literarnovednih študijah. *Slavistična revija* 60/3. 279–282.

Miranda Jakiša, 2010: Bosnientexte. Über-Leben im literarischen Text. *Geopoetiken. Geographische Entwürfe in den mittel- und osteuropäischen Literaturen*. Ur. Magdalena Marszałek, Sylvia Sasse. Berlin: Kulturverlag Kadmos. 69–91.

Susi K. Frank, Geokulturologie – Geopoetik. Definitions- und Abgrenzungsvorschläge. *Geopoetiken. Geographische Entwürfe in den mittel- und osteuropäischen Literaturen*. Berlin: Kulturverlag Kadmos. 19–42.

Jože Kerenčič, 1967: Študija o naši vasi. *Domačija. Zbrano delo*. Uredil in spremno besedo napisal Ivan Potrč. Maribor: Založba Obzorja. 101–141.

Manca Košir, 1982: Ivan Potrč. Intervju Sodobnosti. *Sodobnost* 30/4. 337–349.

Marjan Kunej, 1963: Zvest dobremu človeku v sebi. Pogovor z Ivanom Potrčem. *Večer*, št. 304. 7.

Renata Makarska, Anette Werberger, 2010: Die ethnographische Narration als mitteleuropäische Erzählweise. *Geopoetiken. Geographische Entwürfe in den mittel- und osteuropäischen Literaturen*. Berlin: Kulturverlag Kadmos. 93–113.

Magdalena Marszałek, Sylvia Sasse (ur.), 2010: *Geopoetiken. Geographische Entwürfe in den mittel- und osteuropäischen Literaturen*. Berlin: Kulturverlag Kadmos.

Ivan Potrč, 1932/33: Naša gruda. *Rast* 2/1–2. 5–15.

Ivan Potrč, 1939: Gostovanje ljubljanske Drame v Mariboru. *Večernik* 12/36 (14. 2.). 5.

Ivan Potrč, 1946: *Kočarji in druge povesti*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.

Ivan Potrč, 1946a: Češnje. *Kočarji in druge povesti*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod. 119–125.

Ivan Potrč, 1965: *Nesmilečno življenje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ivan Potrč, 1966: *Onkraj zarje*. Ljubljana: DZS.

Ivan Potrč, 1966a: Kaj pa sončnice, Kozár? *Onkraj zarje*. Ljubljana: DZS. 141–145.

Ivan Potrč, 1966b: Ti težki koraki bodo hodili z nami. *Onkraj zarje*. Ljubljana: DZS. 141–148.

Ivan Potrč, 1966c: Sergej in Jakop. *Onkraj zarje*. Ljubljana: DZS. 177–187.

Ivan Potrč, 1970: *Izbrano delo*, 1. Ljubljana: MK.

Ivan Potrč, 1973: *Izbrano delo*, 2. Ljubljana: MK.

Ivan Potrč, 1973a: *Onkraj zarje. Izbrano delo*, 2. Ljubljana: MK. 88–121.

Ivan Potrč, 1973b: Czek. *Izbrano delo*, 2. Ljubljana: MK. 5–44.

Ivan Potrč, 1975: Vsaka resnična umetnost raste iz domače zemlje. Branko Hofman: *Pogovori s slovenskimi pisatelji*. Ljubljana: CZ. 371–384.

Ivan Potrč, 1975a: Pismo Heinrichu Böllu. *Delo* 17/144 (21. 6.). 23.

Ivan Potrč, 1976: *Imel sem ljubi dve*. Ljubljana: MK.

Ivan Potrč, 1976a: Na kmetih. *Imel sem ljubi dve*. Ljubljana: MK. 166–382.

Ivan Potrč, 1979: Narodnoosvobodilni brezi na rob. *Delo* 20 (11. 10.). 14.

Ivan Potrč, 1983: *Ko smo se ženili*. Ljubljana: MK.

Ivan Potrč, 1983a: Sin. *Kočarji. Izbrano delo*, 1. Ljubljana: DZS. 28–162.

Ivan Potrč, 1991: *Tesnoba*. Ljubljana: Prešernova družba.

Miroslav Slana Miros, 1981: Kadar krava slovnico požre ... Pomenek s pisateljem Ivanom Potrčem. *7D*, št. 9/10. 18–19.

Franček Šafar, 1959/60: Pisatelj Ivan Potrč. *Jezik in slovstvo* 5/5. 193–197.

Vladka Tucovič, 2009: *Transformacija ljudskega v umetnih proznih besedilih socialnega realizma*. Magistrsko delo. Ljubljana. <<http://www.ung.si/~library/magisterij/interkulturni/3Tucovic.pdf>>. (Dostop 22. 6. 2013.)

Mimi Urbanc, Marko Juvan, 2012: Na stičišču literature in geografije: Literatura kot predmet geografskega preučevanja na primeru Slovenske Istre. *Slavistična revija* 60/3. 297–316.

Franjo Žgeč, 1935: Haloze. Sociološka študija. *Sodobnost* 3/1. 20–34.

Franjo Žgeč, 1935a: Haloze. Sociološka študija. *Sodobnost* 3/2. 70–73.

NATURE AND LANDSCAPE IN POTRČ'S NARRATIVE OPUS

Summary

In the 30s of the last century Potrč stated writing about social and moral injustice that happened to "kočarji" and "viničarji" (land and vineyard workers) in the East-Styria country and about major landowners' decline. With this narrative prose on village proletariat he succeeded in writing in artistic manner about the East-Styria country and its people with all their personal and language characteristics and putting them on the Slovene literary map. Although he did not, already before the World War II and especially after the war, use only the country and village themes, the majority of his narrative prose is set in the geographically provable and delimited village area of the Drava and Ptuj field, Haloze and Slovenske gorice. Relying on the basis of geopoetics (Marszałek/Sasse 2010) and on the understanding of the landscape in the sense of a text there are historical, ideological, emotional, ethnographical, symbolic and other messages hidden in Potrč's literary landscape that can be found in the chosen narratives. The writer was hurt because of the social and moral injustice the "kočarji" and "viničarji" had to experience in the Kingdom Yugoslavia and therefore he was getting blind for the beauty of his home country. His point of view of nature and landscape was a little more relaxed in his post-war novellas, mostly in the ones describing the reliving of sexual frustration. The landscape in his post-war novellas is also aesthetic, many times therapeutic and predominantly a precious treasury of reliving memories of youth and first loves. In novellas like *Ko smo se ženili* (*When we got Married*), *Czek, Na verne duše* (*To the Religious Souls*), *Med mašami* (*Between Masses*), *Onkraj zarje* (*Beyond the Dawn*) and others a basic human life and the beauty of the landscape come to life. Potrč knew how to originally and clearly write about emotional images of nature and landscape, like the scary hum of the Drava river (*Čez Dravo* (*Over Drava*), *Ti težki koraki bodo hodili z name* (*These Heavy Steps will be Walking with us*), *Czek, Onkraj zarje* (*Beyond the Dawn*) and others.); like hot summer sun; sun-baked sand on the island of Drava; smell of a running horse (*Czek, Onkraj zarje* (*Beyond the Dawn*) or about human sensual nature (*Na kmetih* (*In the Country*), *Onkraj zarje* (*Beyond the Dawn*), *Czek* and others). Criticism for the socialistic changes of the home country can sometimes be found in his novellas.

Potrč, in comparison to the prevailing longing mode of the Slovene literature, preferred the Rebelais type of literature and he recognised such light-hearted sassy people and joyous hedonists in the Styria human nature. For humans and erotica he liked to use metaphors, though such images for females appear, at the most in the novel *Na kmetih* (*In the Country*) as much too rough. The realistic descriptions of nature and landscape have strong references to concrete geographical and cultural space and therefore Potrč's literary opus is very interesting for the regional and local tourism or travellers' and literary societies.

DIE NATUR UND DIE LANDSCHAFT IN POTRČS ERZÄHLOPUS

Zusammenfassung

In den 30er Jahren des vorigen Jahrhunderts fing Ivan Potrč an, über die sozialen und moralischen Ungerechtigkeiten, die die „Kočarji“ (Landarbeiter) und Winzer auf dem oststeirischen Land erlebten, sowie über die Auszehrung der Grundbesitzer zu schreiben. Mit der Erzählprosa über das Dorfproletariat trug er damals zum ersten Mal mit dem kunstsicheren Schreiben die oststeirische Landschaft und ihren Menschen mit all seinen Charakter- und Spracheigentümlichkeiten in die Landkarte der slowenischen Literatur ein. Obwohl er schon vor dem Zweiten Weltkrieg und vor allem nach dem Krieg nicht nur der Bauern- und Dorfthematik treu blieb, spielte die Mehrheit seiner Erzählprosa in dem geographisch überprüfbaren und abgegrenzten Dorfgebiet von Dravsko-Ptujsko polje/Drau-Pettau Feld, von Haloze/Kollos und Slovenske gorice/Windisch-Büheln. Angelehnt an die Ausgangspunkte der Geopoetik (Marszałek/Sasse 2010) und an das Verständnis der Landschaft im Sinne eines Textes sind in die Literaturlandschaft von Potrč – wie aus den ausgewählten Erzähltexten ersichtlich wird – geschichtliche, ideologische, emotionale, ethnographische, symbolische und andere Punkte eingeschlossen. Die Betroffenheit wegen der sozialen und moralischen Demütigungen, die die „Kočarji“ und Winzer in Königreich Jugoslawien erleben mussten, verstellte dem Autor die Aussicht auf die Schönheit seiner Heimlandschaft. Seine Sicht auf die Natur und die Landschaft wurde erst in den Nachkriegsromanen ein wenig entspannter, vor allem in denen über das Nachempfinden der ungestillten Erotik. Die Landschaft in den Nachkriegsromanen ist auch ästhetisch, mehrmals therapeutisch und vor allem eine kostbare Schatzkammer der nacherlebten Erinnerungen an die Jugend und erste Liebe. In den Romanen, wie z.B. *Ko smo se ženili* (Als wir heirateten), *Czek, Na verne duše* (Auf die gläubigen Seelen), *Med mašami* (Zwischen den Maschinen), *Onkraj zarje* (Jenseits der Röte) und in anderen lebt das elementare Leben des Menschen auf und die Schönheit der Landschaft blüht auf. Potrč wusste genau, wie er echt und sinnlich das Empfinden der Natur und der Landschaft in Worte fasst, z.B. das Angst erregende Rauschen der Drava/Drau (*Čez Dravo* (Über die Drava/Drau), *Ti težki koraki bodo hodili z nami* (Diese schweren Schritte werden mit uns gehen), *Czek, Onkraj zarje* (Jenseits der Röte) u.a.), die brennende Sonne im Sommer, den prallenden Sand an der Drava/Drau Insel, den Geruch des galoppierenden Hengstes (*Czek, Onkraj zarje* (Jenseits der Röte)) oder die menschliche sinnliche Natur (*Na kmetih* (Auf dem Lande), *Onkraj zarje* (Jenseits der Röte), *Czek*). Stellenweise findet man in seinen Erzählungen auch die Kritik der sozialistischen Veränderung seiner Heimlandschaft.

Potrč bevorzugte, im Vergleich mit der überwiegend sehnsüchtigen Art der slowenischen Literatur, die Rabelais-Art der Literatur und er fand solche fröhliche Naseweisen und lebenslustige Genießer in der steirischen Menschennatur. Für die Menschen und die Erotik benutzte er gerne tierische Metaphorik, obwohl solche Metaphern für Frauen, vor allem in dem Roman *Na kmetih* (Auf dem Lande) stellenweise zu grob erscheinen. Die realistischen Natur- und Landschaftsschilderungen haben starke Referenzen im konkreten geographischen und kulturellen Raum und deswegen ist der Literaturopus von Potrč vor allem auch für den Regional- bzw. Lokaltourismus oder für die Reise- und Literaturgesellschaften von großem Interesse.